

Zeliha Duran

Doktor Öğretim Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü/İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Burdur/Türkiye
Assistant Professor, Burdur Mehmet Akif Ersoy University/Faculty of Arts and Sciences/Department of Western Languages and Literatures/Department of Spanish Language and Literature, Burdur/Turkiye

eposta: drzelihaduran@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1996-7214> - RorID: <https://ror.org/04xk0dc21>

Atıf/Citation: Duran, Z. 2023. *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (37), 187-202.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1402024>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	16.07.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	01.09.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.12.2023

MARTIYA UÇMAYI ÖĞRETEN KEDİ BAŞLIKLİ ÇOCUK KİTABINA EKOELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Öz

Günümüzde denizlerin kirletilmesi, türlerin yok oluşu, ormanların yok edilmesi, su kaynaklarının tükenmesi, toprağın, havanın ve suyun kirletilmesi gibi çevre sorunları korkutucu boyutlara ulaşmıştır. Ekolojik sorunların ana sebebi insanın, kendisini doğadan soyutlayarak ona egemen olma isteğidir. Ego merkezli bu görüş neticesinde insan, doğayı sınırsızca sömürebileceği öteki olarak konumlandırılmıştır. Çevre sorunlarına karşı edebiyatın bir tepkisi olarak ortaya çıkan ekoeleştirelinin en temel amacı, insan merkezilikten uzak bir doğa anlayışının gelişmesidir. Edebiyatın insanların düşünce yapılarının değişmesi konusundaki önemi dikkate alındığında ekolojik düşünce çerçevesinde yazılan metinlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle çocuk kitaplarının eko-merkezli bir bakışla kaleme alınması doğaya karşı duyarlı ve bilinçli bireyler yetiştirme konusunda oldukça önemlidir. Benzer şekilde açıkça bir doğa göstergesi olmayan metinlerde ekoeleştirel okumalar yapmak da konu hakkında bilinçlendirme noktasında değerlidir. Bu çalışmada Şilili yazar Luis Sepúlveda'nın Türkçeye *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* başlığıyla çevrilen çocuk kitabı ekoeleştirel kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Denizleri petrolle kirleten insan yüzünden bir martının ölmesiyle başlayan hikâyeye, insan merkezli bakış açısını eleştirir. Kitap, doğada ikincilleştirilen insan dışı varlıklara farklı bir gözle bakmayı sağlar. İnsanların ekosistemde kendileri dışındaki varlıklara gösteremedikleri saygı ve sevgiyi kitaptaki hayvan karakterler gösterir. Anlatı boyunca insan, uzak durulması gereken tehlikeli bir varlık olarak betimlenir. Kitap aracılığıyla çocuklara ekosistemdeki her varlığın kendi başına değerli olduğu, ekosistem içinde her şeyin birbirine bağlı olduğu ve insanın ekosistemin sadece bir parçası olduğu gibi önemli mesajlar iletilir.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Latin Amerika Edebiyatı, Çocuk kitabı, Luis Sepúlveda, Çevre.

AN ECOCRITICAL APPROACH TO THE CHILDREN'S BOOK *THE STORY OF A SEAGULL AND THE CAT WHO TAUGHT HER TO FLY*

Abstract

At the present time, environmental problems such as sea pollution, extinction of species, deforestation, water scarcity, pollution of soil, air and water have reached alarming levels. The main reason of these ecological problems is the desire of humans to dominate nature by isolating themselves from it. Based on this ego-centric view, humans have positioned nature as the "Other" that can be endlessly exploited. Ecocriticism, which emerged as a response to environmental problems in literature, aims primarily at developing an understanding of nature that is free from anthropocentrism. Considering the importance of literature in changing people's thoughts, the significance of texts written within an ecological framework becomes clearer. Particularly, children's books written with an eco-centered perspective are crucial in raising environmentally sensitive and conscious individuals. Similarly, conducting ecocritical readings in texts that do not explicitly display a nature motif is valuable in terms of raising awareness on the subject. In this study, the children's book *The Story of a Seagull and The Cat Who Taught Her to Fly* written by Chilean author Luis Sepúlveda, is examined within the framework of ecocriticism. The story, which begins with the death of a seagull because of the sea pollution, criticizes the anthropocentric perspective. The book encourages readers to look at non-human beings that are marginalized in nature from a different perspective. The animal characters in the book demonstrate the respect and love that humans fail to show towards other entities in the ecosystem. Throughout the narrative, humans are depicted as dangerous beings that should be kept at a distance. The book conveys important messages to children, such as the inherent value of every entity in the ecosystem, the interconnectedness of everything within the ecosystem, and the fact that humans are just a part of the ecosystem.

Keywords: Ecocriticism, Latin American Literature, Children's book, Luis Sepúlveda, Environment.

Giriş

Günümüzde küresel ısınma, türlerin yok oluşu, havanın, suyun ve toprağın çeşitli kimyasallarla kirletilmesi, ormanların hızla yok olması, su kaynaklarının azalması, çöplerin ve tarımda kullanılan böcek ilaçlarının ortaya çıkardığı tehlikeler, enerji kaynaklarının aşırı tüketimi, buzulların erimesi ve deniz seviyesindeki yükselme gibi sıralanıp giden çevre sorunları çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunların ortaya çıkmasındaki temel sebep, insan merkezli düşünce görüşüdür. XVII. yüzyılda "Galileo, Descartes, Bacon ve Newton gibi bilim insanları tarafından geliştirilen" (Capra 1995: 21) mekanik dünya görüşü, insana doğanın

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

efendisi olma ilkesini benimsetir. Buna göre insan akıl sahibi olduğu için evrenin merkezinde konumlanırken kendi dışındaki bütün canlı cansız varlıklar ötekileştirilir ve ikincilleştirilir. Böylece insan, doğaya karşı sınırsız bir sömürü politikasının içine girer.

Oysaki varoluşunun başlarında insan, doğayla bütünlükçü bir iletişim halindedir. Zamanla kendini doğadan farklılaştırır ve doğaya karşı koymaya başlar. Klasik dönemde insan-doğa ikiliği açıkça görünür olur. Dolayısıyla ilk başlarda doğayla kurulan bütünlükçü ilişki hiyerarşik bir ilişkiye dönüşür. Akıyla kendini önem sırasında birinci sıraya yerleştiren insan için doğa artık tahakküm kurabileceği bir nesne konumuna geçer. Fritjof Capra (1992: 53-54), Batı kültürüne hâkim olan paradigmalardan temelleriyle ilgili şu ifadelerle yer verir:

“1500’lerden önce Avrupa’daki egemen dünya görüşü, çoğu başka uygarlıklarda olduğu gibi organikti. İnsanlar manevi ve maddi olayların karşılıklı dayanışmasıyla karakterize edilen ve bireyin ihtiyaçlarının topluluğunkilere tabi olduğu, organik ilişkilere dayanarak doğayı tecrübe eden küçük, ahenkli topluluklar içinde yaşarlardı. (...) Bu Ortaçağ tablosu on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda köklü bir değişime uğradı. Organik, canlı ve manevi bir evren anlayışı yerini makina tarzındaki dünya anlayışına bıraktı ve dünya-makinası modern çağların baskın metaforu haline geldi”.

Mekanik dünya görüşünün oluşmasındaki önemli isimlerden biri olan, modern felsefenin babası olarak da nitelendirilen Descartes; zihinle beden birbiriyle farklı olduğunu ileri sürer. Ona göre düşüncenin kendi hareket ilkesi, şeylerinse ayrı bir fiziksel hareketi vardır; hayvanlar otomat, insan bedeni de mekanik bir şekilde hareket eder.

“Komple bir doğa bilimi kurmaya kalkışmak suretiyle Descartes, kendi mekanistik dünya görüşünü canlı organizmaları da içine alacak şekilde genişletti. Bitki ve hayvanlar basit makineler olarak düşünülmüşlerdi. (...) Ona kalırsa insan bedeni bir hayvan-makinadan ayırt edilemezdi” (Capra 1992: 62).

Dolayısıyla Kartezyen görüşe göre doğa, cansız, amaçsız, sıradan, yer kaplayan bir varlık olarak ortaya çıkar. İnsan dışında doğadaki hayvan veya bitki fark etmeksizin hiçbir varlığın ruhu ve canı yoktur. Candan yoksun birer makine olarak algılanan hayvanlar acı ve haz duygusuna sahip değildir. Bu düşünce yapısı, insanın doğayı istediği şekilde kullanmasına ve biçimlendirmesine kapı aralamıştır. Artık “makine” insana göre ayarlanabilirdi; çünkü “düşünen ben” her şeyin ölçüsüydü ve her şey “ben”in kullanımı için yaratılmıştı. Kartezyen görüşe göre insanın görevi doğanın hâkimi ve efendisi olmaktır. Bu insan merkezci bakış açısıyla doğaya karşı bir boyun eğdirme politikası uygulanmış ve doğa sömürülmüştür.

Modern dünya görüşünün bilimsel bilgiyi ve işlevsel aklı tek değer olarak görmesi çevre sorunlarının derinleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Günümüzde artan nüfus, gelişen sanayileşme, teknoloji ve ülkelerin sömürü faaliyetleriyle birlikte doğanın gördüğü

zarar ve çevre sorunları küreselleşmiş ve korkutucu boyutlara ulaşmıştır. Bu durumun önüne geçmek üzere çeşitli ekolojik hareketler ortaya çıkmıştır. İnsan merkezci düşünce yapısının bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek olan çevrecilikten farklı olarak ortaya çıkan bu radikal ekolojik hareketler toplumsal ekoloji, derin ekoloji veya ekofeminizm gibi bir dizi yaklaşımdan oluşmaktadır.

Çevre sorunlarına dikkati çekmek, insanlara çevre bilinci ve farkındalığı kazandırmak konusu edebiyatta ekoeleştirici kuramıyla karşılık bulmuştur. Edebiyatın insanların düşüncelerini değiştirip yönlendirme noktasındaki etkisi göz önüne alındığında edebiyatla çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen ekoeleştiricinin önemi daha da artmaktadır. Çevre duyarlılığıyla kaleme alınmış edebi eserler, bilim dilinin kolayca yapamadığını gerçekleştirmiş; insanın geleceğinin doğaya bağlı olduğuna dair yeni bir farkındalık yaratmıştır (Özdağ 2017: 19). Çevre sorunlarına karşı ortaya çıkan yukarıda sıraladığımız hareketler çerçevesinde ekolojik sorunların kaynaklarına ve çözümüne dair geliştirilen düşünceler, ekoeleştirici alanına büyük katkı sağlamış; kültürel metinlerin analizleri noktasında araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Ekoeleştirici sayesinde insanın doğada yarattığı tahribat gözler önüne serilmiş ve edebi metinler aracılığıyla bireylere çevre duyarlılığı kazandırılmaya çalışılmıştır.

1. Ekoeleştirici Kuramına Kısa Bir Bakış

Edebiyatla çevre ilişkilerini disiplinlerarası bir perspektifle ele alan ekoeleştirici, 1990'lı yıllarda ortaya çıkar. Ekoeleştiricinin akademik bir disiplin olarak yer edinmesinde öne çıkan isim Cheryll Glotfelty,¹ ekoeleştiriciyi "edebiyat ve fiziksel dünya arasındaki ilişkilerin çalışılması" olarak tanımlar (1996, s. xviii). Amerikalı ekoeleştirici Scott Slovic (1999: 1102), bu tanımları biraz daha genişleterek ekoeleştiricinin hem çevreci bir dille yazılmış edebi metinlerin çalışılması, hem de ilk bakışta insan dışındaki dünyadan bihaber gibi gözükten metinlerdeki ekolojik çıkarımların ve insan-doğa ilişkilerinin incelenmesi olduğunu ifade eder. Ekoeleştirici kuramının önemli isimlerinden Serpil Oppermann, Glotfelty'nin ekoeleştirici üzerine yaptığı tanımın genişlediğinden bahseder. Oppermann'a (2017: 25) göre ekoeleştirici artık sadece edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan ve edebiyat, kültür ve ekoloji arasındaki ilişkileri inceleyen bir akım değildir:

¹ Ekoeleştirici terimi ilk kez 1978 yılında William Rueckert tarafından *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism* başlıklı makalede kullanılsa da ekoeleştirici literatür hemen bir çatı altında toplanamaz; dolayısıyla akademik ve toplumsal olarak yeterince etkili olamaz. 1990'lı yıllarda çevresel yıkımın korkutucu boyutlara ulaşması ve gündeme daha fazla gelmesiyle birlikte alanda yapılan çalışmalar artar. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm, 1996 yılında yayımladıkları *The Ecocriticism Reader* adlı kitapta o zamana kadar yazılan ekoeleştirici metinleri bir araya getirirler. Kitap, alanın gelişimine büyük katkı sağlar.

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

“Öncelikle beşeri bilimlerde ekolojik bir dönüşüme neden olsa da yapılan çalışmalar göstermiştir ki, ekoeleştiri hem sosyal bilimler hem de doğa bilimleriyle etkileşim içinde olması nedeniyle yazılı eski veya yeni tüm edebi ve kültürel metinleri, görsel sanatların ürünlerini, canlı ve canlı olmayan organizmaları ve aslında dünya gezegenini geniş bir yelpazede çevreci bakış açılarıyla okuyup yorumlayan, eko-sosyal çözümler üretmeyi hedefleyen disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir”.

Çevre sorunlarına karşı edebiyatın bir tepkisi olarak ortaya çıkan ekoeleştiri, insan merkezlikten uzak bir doğa anlayışının gelişmesini amaç edinir. Buna göre doğadaki diğer unsurlar da insan kadar önemlidir ve metinlerin öznesi olabilmektedir. Dolayısıyla ekoeleştiri çalışmaları kültürel metinlerde doğanın tüm varlıklarına özne konumunu geri vermeye çalışır. Bu bakış açısına göre doğa yaşamın öznesi, insan ise bu öznenin bir parçasıdır. Greg Garrard’ın da ifade ettiği gibi ekoeleştiri en genel tanımıyla, insan ve insan dışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesidir; başka bir ifadeyle ekoeleştiri, bizzat insan kavramının eleştirel bir incelemesidir (2016: 17).

Ekoeleştiri, doğadaki tüm canlılara eşit mesafede yaklaşır ve insanı diğer canlılarla bir tutar. İnsan ve doğayı birbirinden ayıramaz bir bütünlük çerçevesinde ele alan ekoeleştiri, “temelde ekolojinin birinci yasası olan ve her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşüne dayanmaktadır” (Oppermann 2012: 14). Buna göre insan, ekosistemdeki diğerleri gibi varlığı ötekilerin varlığına bağlı bir canlıdır. Dolayısıyla sistem içindeki her canlı kendi başına değerlidir ve bütünlük içinde aynı derecede önemlidir. İnsanın bu sistem içerisindeki konumu ve doğaya verdiği zararın edebiyat bağlamında incelenmesi ekoeleştirin başlıca ilgi alanı olarak belirir.

“Ekoeleştiri insanın tüm canlıların aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalışmaktadır, zira ekoeleştiri doğaya içsel değer atfederek, doğanın tüm unsurlarını bir bütün olarak görmekte ve tüm canlıların yaşam hakkına saygıyla yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır” (Oppermann 2012: 15).

İnsan ve çevre arasında güçlü bir bağ olduğunu vurgulayan ekoeleştiri, edebiyatta insan dışındaki dünyaya dikkati çekerek ötekileştirilen doğanın ve ekosistemdeki tüm varlıkların sahip oldukları içsel değeri onlara geri kazandırmaya çalışır.

Ekoeleştiri alanında yapılan ilk çalışmalarda edebi eserlerdeki çevreci fikirlere ve doğa betimlemelerine odaklanılmıştır. Bu çalışmalarda doğanın metinlerde nasıl yansıtıldığı, doğaya hangi simgesel anlamların verildiği gibi konular incelenmiş ve metinlerdeki insan merkezli bakış açıları sorgulamaya açılmıştır. Birinci dalga olarak da adlandırılabilen bu çalışmaların çoğu doğa yazınına odaklı çalışmalardır ve amaç, edebiyat çalışmalarında ekolojik bilinç yaratmaktır. Ekoeleştirin ikinci dalgasında alanın sosyal ve kültürel boyutu genişler, çevre sorunları politik ve kültürel bir çerçevede ele alınır. Aynı zamanda kültür

kuramlarından da yararlanılmaya başlanır. Serpil Oppermann, A. Barış Ağır ile yaptığı söyleşide günümüzde ekoeleştirelinin artık sadece edebiyat ve ekoloji arasındaki ilişkileri incelemediğini, disiplinlerarası bir alan olma yolunda ilerlediğini ifade eder. Ekoeleştirelinin kendi içinde de farklı dallara ayrılarak birçok alanın birleşim noktası olduğunu belirtir. Bunlar arasında edebiyat ve kültür çalışmalarında öne çıkanlardan bazılarını şu şekilde sıralar: sömürgecilik sonrası dönemi ekoeleştireli, ulusötesi ekoeleştireli, postmodern ekoeleştireli, feminist ekoeleştireli, yer-mekân ekoeleştireli, çevre adaleti ekoeleştireli. Oppermann (2017: 26), günümüzde ekoeleştireliyi daha da disiplinlerarası bir akım yapan oluşumlar olarak yeni maddecilik akımını ve posthümanizmi işaret eder.

Çevre duyarlılığının bireye kazandırılmasının en etkili yolu, çocukluktan itibaren eko-merkezli dünya görüşünün çocuk tarafından benimsenmesinden geçmektedir. Bu noktadan hareketle çocuk edebiyatının özellikle bu ideolojiyle şekillenmesi gerekmektedir. Böylece kişi, kitaplar sayesinde çocukluktan kazandığı çevre bilincini ve doğayı koruma sorumluluğunu yetişkinliğinde de sürdürebilir. Yetişkinlikte doğaya ve çevreye karşı duyarlı, kendisini doğanın sahibi değil bir parçası olarak gören bireylerin yetiştirilmesi çevre sorunlarının azalması noktasında önemlidir. Bu nedenle çocuk kitaplarının eko-merkezli bir bakış açısıyla kaleme alınması ve çocuk kitaplarının ekoeleştirel okumalarının artırılması önem kazanmaktadır.

Ekoeleştirel bakış açısıyla yazılan çocuk kitapları sayesinde çocuklara erken yaşlarda çok çeşitli hayvan, bitki ve canlı türleri hakkında bilgi elde etme olanağı tanınır. Ekosistemdeki canlı ve cansız varlıklar hakkında çocukta merak duygusu gelişir ve böylece çevre konusunda farkındalık yaratılır. Benzer şekilde çocukta doğaya karşı sevgi ve ekosistemdeki bütün varlıklara karşı saygı ve hoşgörü gibi duygular uyandırarak da çevresel farkındalık yaratılır. Kahramanları hayvan veya bitki olan kitaplardaki kurgu karakterlerle özdeşlik kuran çocuk, eserde vurgulanan çevre sorunlarını daha iyi kavrayabilir. Bu kitaplar sayesinde çevre sorunlarına neden olan etkenlerin farkına varılması ve önlenmesi konusunda bilinçlenme sağlanır.

Çocuk edebiyatında çevre sorunlarını konu alan çocuk kitaplarının ilk örnekleri Funda Bulut ve Şahin Şimşek'in de (2022: 120) ifade ettiği gibi XIX. yüzyılın sonlarında görülür. Ethel Pedley'in *Nokta Kız ve Kanguru* (1899) masalı ile Virginia Lee Burton'un *Küçük Ev* adlı kitabı çevre konusunu işleyen öncü eserler arasındadır. Büyük dünya savaşlarından dolayı 1960'lara kadar çevre konusuna çok fazla yer verilmese de özellikle 1970'lerde çevre konulu çocuk kitaplarının sayısı ciddi bir şekilde artış gösterir. "Bu dönemde kurgusal nitelikteki çevre konulu çocuk kitaplarının en popüler türlerinden biri olan ekolojik romanlar, birçok çevre meselesini kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak ele alır" (Bulut ve Şimşek 2022: 120). Latin Amerika çocuk edebiyatında da çevre konulu çocuk kitaplarının tarihi benzer bir gelişim süreci izler. *Şili Çocuk Edebiyatı Tarihi* adlı kitapta da işaret edildiği gibi 1960'lardan

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

İtibaren çevresel kaygılar, küresel çevre hareketinin ortaya çıkışıyla uyumlu olarak yerel edebi üretimlerde de görülmeye başlar (Casals Hill 2018: 259). Bu eğilim, Şili çocuk ve gençlik edebiyatının gelişmesiyle birlikte XX. yüzyılın sonlarına doğru daha güçlü bir şekilde ortaya çıkar. Bu çalışmada da ekoeleştirel bir bakış açısıyla yazılmasından ve mekanik dünya görüşünün ekosistemde yarattığı tahribatı belirgin bir şekilde ortaya koymasından dolayı seçilen, Şilili yazar Luis Sepúlveda'nın (1949-2020) İspanyolca orijinal adı *Historia de una gaviota y del gato que le enseño a volar* (1996) olan, Türkçeye *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* başlığıyla çevrilen çocuk kitabının ekoeleştirel çerçevede incelenmesi ve kitapta ön plana çıkan konuların irdelenerek alana katkı sağlanması hedeflenmiştir.

2. Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Adlı Çocuk Kitabının Ekoeleştirel Analizi

"Deneyimlerimiz ne kadar şehirli olursa olsun, doğaya karşı ne kadar kayıtsız kalırsak kalalım, yine de yaşamı ekosistemin varlığına bağlı olan, et, kan ve kemikten oluşan iki ayaklı hayvanlarız. Bedenlerimiz çürümeye mahkûm, nefeslerimizi ağaçlara, yiyeceklerimizi toprağa borçluyuz"
(Sanders 1987: 661).

Çevre bilincinin bireye çocukluktan itibaren kazandırılması, kişinin yetişkinlikte ekolojik bir bilince sahip olmasında hayati bir önem taşır. Mevcut çevre sorunlarının ciddiyetinin farkına varıp bu sorunlara çözüm bulmak üzere harekete geçmek için çocuklukta verilmesi elzem olan bu eğitimin en etkili yollarından biri yazılan çocuk kitaplarının bu ideolojiye cevap verir nitelikte olmasıdır. Greenpeace örgütünün bir üyesi olan ve Unesco'nun kimi çalışmalarında görev de yapmış olan Şilili yazar Luis Sepúlveda'nın Türkçeye *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi* başlığıyla çevrilen çocuk kitabı bu ideolojinin izlerini taşıyan kitaplardan biridir. Kitabın konusu kısaca şu şekildedir:

Elbe Irmağı'nın Kuzey Denizi'ne kavuştuğu yerin üzerinde uçmakta olan martı sürüsü acıkır ve ringalarla karınlarını doyurmaya karar verir. İçlerinden Kengah isimli bir martı dördüncü ringasını yemek üzere okyanusa daldığı sırada sudaki petrole bulanır. Petrolle kaplanan gözleri bir an göremez olur. Var gücüyle yüzüp temiz suya ulaşan Kengah, kafasını suya sokup çıkarır ve sonunda gözlerini tekrar açabilir. Ama artık onun için ölümden başka bir yazgı yoktur. Petrol, kanatlarını martıların gövdelerine yapıştırdığı için ya büyük balıklara av olacaktı ya da tüylerinin arasından sızan petrol onu yavaş yavaş zehirleyip öldürecekti. Kengah kanatlarının yapışmadığını fark eder ve bir umut uçmayı dener. Fakat petrol Kengah'ın kuyruk tüylerini birbirine yapıştırmıştır, o nedenle yükselirken bedenini istediği gibi hareket ettirmekte güçlük çeker. Sonunda uçmayı başaran Kengah daha fazla devam edemeyeceğini anlayınca karaya doğru uçar. Son gücünü şans eseri balkonda güneşlenmekte olan kedi Zorba'nın yanına varmak için kullanır. Kengah, kedi Zorba'ya kara vebaya yani kara dalgaya yakalandığını, üzerindeki pis kokulu yapışkan şeyin petrol olduğunu ve çok yakında öleceğini anlatır. Zorba, Kengah'a yardım etmek için onu hemen yalar ama bu kötü kokulu

madde çok pistir ve martının nabzı iyice yavaşlamıştır. Martı son gücüyle yumurtlar ve yumurtasını Zorba'ya emanet eder. Kengah, kediden yumurtayı yemeyeceği, civciv çıkana kadar yumurtaya göz kulak olacağı ve civcive uçmayı öğreteceği konusunda üç söz ister. Zorba, kendisinden istenilen bu üç şeyin sözünü verip yardım çağırmak üzere gider; fakat Kengah çoktan ölmüştür. Balkona kendisiyle birlikte yardım etmek üzere üç kediyile dönen Zorba, martının öldüğünü görür. Kengah'tan kalan mavi lekeli beyaz yumurta artık Zorba'ya emanettir. Yumurtanın üzerinde özenle geçirdiği yirmi günün sonunda civciv yumurtadan çıkar. Zorba onu diğer kedi arkadaşlarının da yardımıyla korur ve büyütür. Zamanı gelince bir insan yardımıyla ona uçmayı öğretmesiyle de hikâye son bulur.

Kitapta vurgulanan ana tema, insanın kendisini ekosistemdeki diğer varlıklardan üstün görüp bilinçsizce ve bencilce doğaya zarar vermesidir. Anlatıda özellikle deniz ve okyanusların insanlar tarafından petrolle ve çeşitli maddelerle kirletilmesi ve insan dışı varlıklara korkunç boyutlarda zarar verilmesi üzerinde durulur:

“Büyük petrol tankerlerinin, sisli günlerden yararlanarak depolarını açık denizde nasıl temizlediklerini gökyüzünden sık sık görmüştü. Denize boşalttıkları binlerce litrelik yoğun ve çok pis kokan maddeyi dalgalar uzaklara taşırdı. Tankerlerin yanına yaklaşp depolarını boşaltmalarını engelleyen küçük tekneler gördüğü de olmuştu. Ne yazık ki, gökkuşağının renklerini taşıyan bu küçük gemiler denizlerin zehirlenmesini engellemek için gereken zamanda yetişemezdi her zaman” (Sepúlveda 2022: 22-23).

Kengah'ın gözünden aktarılan bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere insanlar kendi türlerinin doğaya verdiği zararı önlemek için kurallar ve yasaklar koyarlar; fakat bunlar yeterli gelmemektedir. İnsanların kendi yarattıkları çevre sorunlarına karşı yine kendilerinin aldığı önlemlerin yeterli olmayışı, sığ ekolojiye karşı bir eleştiridir. Çağdaş doğa felsefesi akımlarından biri olan derin ekolojinin temellerini atan Norveçli filozof Arne Naess, sığ ekoloji ile derin ekolojiyi karşılaştırır ve bu karşılaştırmayla esasen “sığ ekolojinin insan merkezli yaklaşımının insan türünün ekolojik krizle mücadelesinde yeterli olamayacağını göstermeyi” hedefler (Dindar 2012: 63). Sığ ekolojinin karşısında olan derin ekolojik yaklaşımda ekolojik sorunların kökenine inmek amaçlanır ve böylece insanlar, ekolojik kriz hakkında daha sorgulayıcı ve eleştirel açıklamalar aramaya ve bulmaya yönlendirilir. Benzer şekilde hikâyede çevre kirliliğinin sığ ekolojik görüşteki gibi sadece insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkisine odaklanılmaz. Bunun yerine derin ekolojik yaklaşım benimsenerek okyanusa akıtılan petrolden dolayı ölen martı Kengah örneği üzerinden tüm ekosistemin bu insan yaratımı kirliliklerden etkilendiği üzerinde durulur. Bu yaklaşım çerçevesinde okuyucu anlatı boyunca kirliliğin asıl sebebi üzerine düşünmeye yönlendirilir ve insan merkezli bakış açısına daha eleştirel bir tutum sergilemesine kapı aralanır.

Aklı sayesinde kendini ekosistemde en üst konuma yerleştiren insan, kendini doğanın efendisi olarak görür ve doğayı sınırsızca sömürebileceği öteki olarak ikincilleştirir.

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

Ekosistemde kendi dışındaki varlıklara verdiği zararın yine kendisini etkileyeceğinden bihaber gibi davranır. Hikâyede bir taraklama gemisinin maskotu olan Pupa-yelken isimli kedi, bütün dünyayı dolaşmıştır. Başından geçenleri arkadaşlarına anlatırken denizlerin insan eliyle korkutucu boyutlarda kirletilmesinden bahseder:

“Denizlerde korkunç şeyler oluyor. Bazen bazı insanların çıldırıp çıldırmadığını soruyorum kendime, okyanusu kocaman bir çöplük haline getirmeye çalışıyorlar. Geçenlerde Elbe'nin ağzını tarakladım, gel-gitlerin önüne katıp sürüklediği çöpleri bir görseniz! Kaplumbağanın kabuğu adına! Varillerce böcek ilacı, araba lastikleri, insanların kumsalda bıraktığı tonlarca lanet olasınca plastik şişe çıkardık, diye belirtti Pupa-yelken öfkeyle” (Sepúlveda 2022: 75).

Hayvanların bakış açısından insanlara yöneltilen eleştirel bir tutumun egemen olduğu kitapta insan, uzak durulması gereken tehlikeli bir varlık olarak belirir. Anlatının sonunda martı Kengah'ın kedi Zorba'ya emanet ettiği yavrusu Şanslı'nın uçmasına yardım etmesi dışında insanlardan uzak durulur. Albay isimli kedi insanların sağının solunun pek belli olmadığını, sık sık iyi niyetle yola çıkıp en kötü felaketlere sebep olduklarını ifade eder. Profesör isimli kedi, hikâyede ismi geçen tek insan olan Harry'i örnek gösterir. Onun iyi yürekli bir adam olduğundan fakat dükkânındaki şempanze Matias'ı biraya alıştırıldığından yakınıdır. Sekreter isimli kedi söz hakkı alır ve insanlar hakkında şunları ekler: “Bile bile verdikleri zararlar da cabası. İnsanların denizleri pisliklerle zehirlemek gibi lanet olasınca bir saplantısı yüzünden yaşamını yitiren o zavallı martıyı düşünün” (Sepúlveda 2022: 68).

Kediler üzerinden insanın denizlere, okyanuslara verdiği zarar başta olmak üzere kendisinden farklı türler üzerindeki tavır ve tutumları da eleştirilir. Tür olarak insana yakınlığıyla bilinen şempanzeyi bira içmek gibi doğası dışında kötü bir alışkanlığa sürükleyen insanın, benzer şekilde yunus ve aslan gibi hayvanları hapsedip eğlence araçları olarak kullanmaları da eleştirilir.

“Örneğin, kediler yunusların hüznü yazgısından haberdardı; insanlara akıllı olduklarını belli etmişler, onlar da yunusları su gösterilerinde palyaçoluk yapmaya mahkûm etmişlerdi. Bunun dışında kediler, insanların kendilerine zeki ve anlayışlı davranan hayvanları nasıl aşağıladıklarını da bilirlerdi. Örneğin aslanlar, o koca kediler, parmaklıklar arkasında yaşayıp sersemin tekinin kafasını ağızlarına sokmasını kabul etmek zorunda kalmışlardı, papağanlar da kafesteydiler ve birtakım saçma sapan sözleri yineleyip duruyorlardı” (Sepúlveda 2022: 91).

Ekoeleştirel bağlamda hikâyede insanın doğa üzerinde kendisini tek hâkim ve otorite olarak görmesi ve kendisi dışındaki canlı varlıklara karşı gösterdiği kibirli tutum eleştirilir. Özellikle aklı ile ön plana çıkan hayvanlar üzerinde sergiledikleri despotluk, yunus, aslan ve papağan gibi hayvanların hayvanat bahçelerinde veya su gösterilerinde insanları eğlendirme amaçlı sömürülmeleri örneğiyle eleştirilir. İnsanların kendilerinden farklı varlıklara karşı

gösteremedikleri saygı ve sevgiyi hayvanlar göstermektedir. Kedi Zorba hiç tanımadığı bir martının yavrusunu ona emanet etmesinden dolayı yumurtadan çıkan civcivi yemez. Onu bütün diğer canlılardan gelecek zararlara karşı canı pahasına korur. Anne martıya verdiği sözleri tutar. Kedi Zorba, yumurtadan çıkan küçük martıya onu olduğu gibi sevdiklerini söyler. Onu kendileri gibi bir kediye dönüştürmeden bir martı olarak sevdiklerini anlatır:

“Bil ki senin sayende biz, göğsümüzü gururla kabartan bir şey öğrendik: Farklı bir varlığı beğenmeyi, sevmeyi ve ona saygı göstermeyi. Bize benzeyenleri kabullenmek ve sevmek çok kolaydır, ama farklı biriyle bu çok zordur ve sen bunu başarmamızda bize yardım ettin. Sen bir martısın ve martıların yazgısını izlemek zorundasın. Uçmalısın. Bunu başardığında Şanslı, mutlu olacaksın, böylece senin bize karşı duyguların ve bizim sana karşı duygularımız daha yoğun ve güzel olacak, çünkü birbirinden tamamıyla farklı varlıklar arasındaki bir sevgi olacak bu” (Sepúlveda 2022: 81-82).

İnsanların kendileri dışındaki canlılardan üstün olduklarını düşünmeleri ve onların hayatlarına sınırsızca müdahale etme hakkını kendilerinde görmeleri anlatıda sıklıkla vurgulanır. Kedi Zorba'nın annesi o daha yavruyken ona şöyle bir nasihatte bulunur:

“Yarın ya da öbür gün insanlar gelip senin ve kardeşlerinin kaderi hakkında karar verecekler. (...) İnsanların bizden bekledikleri tek şey, fareleri kovalamamız. Evet çocuğum, liman kedisi olmak büyük bir şanstır ama dikkatli olmalısın, çünkü sende mutsuz olmana neden olabilecek bir şey var. Çocuğum, kardeşlerine bakarsan onların kürklerinin gri ya da kaplanlarınkı gibi çizgili olduğunu görürsün. Sen ise, çenenin altındaki küçük beyaz leke dışında kapkara doğdun. Bazı insanlar kara kedilerin uğursuzluk getirdiğine inanırlar; işte bu yüzden yavruçuğum, sepetten dışarı çıkmamalısın” (Sepúlveda 2022: 17).

Yine bir başka örnekte kedi Zorba daha yavruyken annesinin sözünü dinlemeyip sepetten dışarı çıktığında onu bir pelikan yemek ister. Yavru kedi ağzındaki karanlık torbanın içindeyken daha pelikan ne olduğunu bile anlamadan bir insan onun boynunu tutup hayvanı silkeler. Pelikana hakaret ederek kediyi onun ağzından alır. İnsan bakış açısından bu bir hayat kurtarma olarak yorumlanabilir; fakat hayvanların bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu durum, doğanın kendi içindeki dengesine bir müdahale olarak algılanmaktadır.

İnsanın aklına güvenerek evrenin merkezine kendini yerleştirmesi fikrinin büyük bir yanılğı içeriyor oluşu, martı Kengah'ın kanatlarındaki petrolden kurtulmaya çalışırken hatırladığı zamanında yaşlı bir martının anlattığı öyküyle yinelenir. Kengah'a anlatılan öyküde İkarus diye bir insandan söz edilir. Uçma hayalini gerçekleştirmek için kendisine kartal tüylerinden kanat yapmış olan bu insan güneşin çok yakınına kadar uçmuş ve sıcaklık tüyleri sırtına yapıştıran balmumunu eritince İkarus suya düşmüştür. Kitapta bu şekilde aktarılan İkarus efsanesi Yunan mitolojisinde şu şekilde anlatılır:

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

“Giritli mimar Daidalos’un oğlu İkarus dünyada ilk uçan adam olarak ün bırakmıştır. Baba-oğul kral Minos’un emriyle Labyrinthos’a kapatılınca, Daidalos oradan çıkmak ve kaçıp kurtulmak çarelerini aramış. Uzun uzun çalıştıktan sonra kendisi ve oğlu için birer çift kanat yapmış ve onları balmumuyla omuzlarına yapıştırmış. Uçmadan önce de İkarus’a ne çok alçaktan uçmasını ne de fazla yükselip güneşin ışınlarına yakın gelmesini salık vermiş. Ne var ki havalandıktan sonra İkarus babasının bu sözünü unutmuş, başarısından dolayı gurura kapılmış, ya da hava sarhoşluğuna tutularak yükseldikçe yükselmiş, güneşin ışınlarına aldırnamış, giderek doğayı yenmek, özgürlüğe kavuşmak sevinciyle Helios’u hor görme suçunu da işlemiş. Güneş tanrı onun kanatlarını tutan balmumunu eritmiş, İkarus da tepetaklak denize düşmüş ve boğulmuş” (Erhat 2007: 153).

Mitolojik bir figür olarak İkarus’a yapılan göndermeyle doğayı yenmeye çalışmanın nafile bir çaba olduğu açıkça belirtilmektedir. Yüzyıllar öncesinden beri süregelen bu insan merkezli bakış açısı, başta insanın kendisine olmak üzere ekosisteme zarar vermekten başka bir işe yaramamıştır.

Ekoeleştirel bakış açısına göre ekosistemdeki her varlığın kendi içsel değeri vardır. Bu yaklaşım kitapta bir kedinin kendisine emanet edilen bir martıyı sevip, koruyup, onu olduğu gibi kabullenmesi ve onun mutluluğu için elinden geleni yapmasıyla vurgulanmaktadır. Üstelik besin zinciri sıralamasına göre civciv kedi için bir besindir. Benzer şekilde anlatının farklı yerlerinde ekosistemin çeşitli unsurları üzerinden de bu içsel değer ön plana çıkar. Denizin ve rüzgârın bir değerinin olduğu şu satırlarda belirtilir: “Deniz ve rüzgârın yasalarının izin verdiği tüm martılar Biscaye göklerinde uçmaya başladıklarında, Baltık Denizi, Kuzey Denizi ve Atlantik martılarının büyük kurultayı başlayabilecekti” (Sepúlveda 2022: 13). Yine, martı Kengah balkonda son nefesini verirken ona eşlik eden güzel rüzgârlara teşekkür eder. Bir diğer örnek, kedi Zorba’nın martının kendisine emanet ettiği yumurtanın üzerinde yatıp ondan bir civciv çıkmasını beklediği zamandır. “Uzun, rahatsız günlerdir bunlar, hatta bazen boşa zaman harcadığını düşünüyordu; çünkü mavi lekeli beyaz bir yumurta olsa bile, yaşamayan bir nesne, kırılabilir bir taşı özenle baktığı” (Sepúlveda 2022: 55). Kedi, cansız bir nesneye bile özenle davranmakta, onu incitmekten kaçınmakta ve ona saygı duymaktadır.

Ekoeleştirel tutumuyla bu çocuk kitabı, insanın tüm canlılar aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalışır. Kediler ve martı arasındaki ilişki aracılığıyla tüm canlıların yaşam hakkına saygıyla yaklaşılması gerektiğine işaret eder. Benzer şekilde kedilerin kendi aralarındaki ve martıyla olan ilişkileri üzerinden ekolojinin birinci yasası olan ve her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel evren görüşü vurgulanır. Konuyla ilgili Dilek Bulut Sarıkaya doğadaki en ufak ve önemsizmiş gibi görünen canlıların bile ekosistemin çeşitliliğine katkıda bulunan ve zincirin halkalarını oluşturan önemli unsurlar olarak algılanmaları gerektiğini belirtir. Bu zincir halkasının bir tanesinin zarar görmesi

demek diğerlerinin de zarar görmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla insan, ekosistemdeki farklılıkları kendisine tehdit unsuru olarak görüp onları dışlayıp ötekileştirip yok etmek yerine onları evrenin zenginliğinin korunması ve ekosistemin devamlılığı için gerekli unsurlar olarak görmelidir. Ancak o zaman “ekosistemin canlı-cansız her bir bireyine saygıyla yaklaşarak Naess’in belirttiği ekolojik kimliğe kavuşur” (Bulut Sarıkaya 2012: 101-102). Kitapta ekosistemin bir bütünlük içinde anlamlı olması ve insanların bu anlamdan yoksun olmaları insanın doğada yarattığı yıkımdan dolayı ölen martı Kengah’a veda gecesinde yaşananlarla okuyucuya aktarılır. Martı Kengah’ı gömdükten sonra kediler boyunlarını aya doğru uzatıp liman kedilerinin veda şarkısını miyavlamaya başlarlar:

“Dört kedi yaşlı ağacın dibinde uzun, hüzünlü bir şarkı miyavlamaya koyuldular, miyavlamaları çok çabuk çevredeki kedilerinkine karıştı, sonra ırmağın öbür yakasındaki kedilerinkilere ve miyavlamalar köpeklerin havlamalarıyla, kafesteki kanaryaların ve yuvalarındaki serçelerin dertli cıvıltılarıyla, kurbağaların hüzünlü vıraklamalarıyla, hatta şempanze Matias’ın düzensiz ciyaklamalarıyla bütünlüştü. Hamburg’daki tüm evlerin ışıkları yandı; evlerdeki insanlar hayvanları birdenbire saran bu garip hüzün üzerine kafa yordular” (Sepúlveda 2022: 50-51).

Yine, hikâye boyunca hayvanlar arasındaki yasaya uymaya ve eğer birinin sorunu varsa bu sorunun hepsini ilgilendirdiğine çeşitli yerlerde vurgu yapılır. “Liman kedilerinden birinin derdi, liman kedilerinin hepsinin derdi demektir” (Sepúlveda 2022: 34). “Bir liman kedisinin onuru üzerine verdiği bir söz, limanın tüm kedileri için geçerlidir” (Sepúlveda 2022: 47). “O yalnızca liman kedilerinin onur yasasını titizlikle uygulamaktaydı, hepsi bu. Can çekişen martıya, yavrusuna uçmayı öğreteceğine söz vermişti, bunu yapacaktı da” (Sepúlveda 2022: 64). Anlatıda insanların yarattığı çevre sorunları karşısında hayvanların hepsinin doğayla ve kendi aralarında bir birlik içinde hareket ettikleri ve iyi niyet taşıdıkları gözlemlenir. Sadece şempanze Matias bu birliğin dışındadır. Matias, Harry isimli denizcinin maskotudur. Dükkânda girişte durup paraları toplar, güvenliği sağlar ve yaşlı denizciyle dama oynar. Para üstü verirken hep hile yapmaya çalışan Matias, kedilere yavru martı konusunda da asla yardımcı olmaz. Kedilerin yüzüne karşı içtiği biranın da etkisiyle yüksek sesle geğiren Matias, kedilere emanet edilen Şanslı’nın da kalbini kırar. Ona kuş beyinli diyerek hakaret eder ve yalan söyler. Kedilerin ona yardım etmek niyetinde değil, aslında onu büyütüp yemek niyetinde olduğu yalanını söyleyerek kalbini kırıp onu ağlatır. Bu farklılığın bir maymun türü olan şempanze üzerinden yapılmasının sebebi maymunların insanlarla olan benzerliği olabilir. Hem fiziksel özellikleri hem de aklıyla insana en çok benzeyen hayvan olarak bilinen maymunun kitapta hayvanlar ve doğanın bütünlüğünün dışında betimlenmesiyle çevreye zarar veren ve ekosistemin bütünlüğünü bozan insana gönderme yapıldığı düşünülmektedir.

Anlatıda mekanik dünya görüşüne karşı eleştirel bir yaklaşım sezilir. İnsanın yol açtığı kirlilikten dolayı ölen anne martının yavrusunun uçuş zamanı gelince başta kedi Zorba ve

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

diğer kediler ne yapacaklarını araştırırlar. Kedi Profesör, ansiklopedide uçuş konusunda yazılmış bütün bilgileri okur ve bu bilgiler ışığında yönlendirmelerde bulunur. Profesör, Leonardo da Vinci'nin uçuş makinesi adını taktığı aygıtın çizimlerini inceler. Onun verdiği bilgileri aerodinamik maddesindeki bilgilerle karşılaştırır; fakat martının uçuşunu bir türlü sağlayamazlar. Bütün uçuş denemeleri başarısızlıkla sonuçlanır. Bunun üzerine Profesör, teknik bilgilere uyulur, aerodinamik yasalarına saygı gösterilirse uçulabileceğini ve her şeyin ansiklopedide olduğunu söyler. Ansiklopedi insanların ortaya çıkardığı bir bilgi birikim deposudur. Fakat ekosistemin işleyişi insan aklının ürünü olan ansiklopediler üzerinden sağlanamaz. Ansiklopediye yapılan vurguyla insanı aklından dolayı üstün varlık olarak konumlandırıp insan dışındaki canlı-cansız bütün varlıkların efendisi olma düşüncesine temel oluşturan mekanik dünya görüşü eleştirilir. Kitapta Profesör'ün bu cümlesine karşılık kedi Pupa-yelken bir martının zaten doğal süreçte uçtuğunu söyler. Anlatının sonunda bu durum gerçekleşir ve martı Şanslı, Saint-Michel Kulesi'nden aşağı cesaret edip kendini bırakmasıyla birlikte göklerde süzülmeyle başlar. Bu karşı çıkışla ekosistemin kendi içinde doğal bir dengesinin olduğunu altı çizilir. İnsanın aklıyla her şeye yetebileceği ve her şeyi yoluna sokabileceği fikri sorunsallaştırılır. Buna göre insan merkezci düşünce yapısı bir kere daha sorgulamaya açılır.

Anlatının sonunda kedilerin insandan yardım istemeleri ve kedilerin seçtikleri insanla birlikte martıyı uçurmaları ekolojik görüşün temel savlarından olan ekosistemdeki her şeyin birbirine bağlı olduğu fikrini ortaya çıkarır. Eğer insan, ekosistemin sahibi olmadığını, sistemin sadece bir parçası olduğunu kabul etseydi, sistemin diğer bileşenlerine saygı duyar ve ona göre davranırdı. Okyanusları petrole boğmaz, martı Kengah'ın ölümüne sebep olmazdı. O vakit martı Kengah, kendi yavrusuna doğal yollarla uçmayı öğretirdi. Öğretecekti de:

“O ve öteki dışı martılar sardalyelerden ve kalamarlardan büyük ziyafet sofraları hazırlarken, erkekler bir yalıyının kıyısında yuva kuracaklardı. Dişiler yuvalara yumurtlayacak, her türlü tehlikeden uzak kuluçkaya yatacak ve civcivler tüy çıkarmaya başlar başlamaz da yolculuğun en hoş bölümü başlayacaktı: Biscaye göklerinde onlara uçmayı öğretmek” (Sepúlveda 2022: 13).

İnsan, doğal dengeyi bozduğu için martıya uçmayı öğretmek kedilere kalır. Kediler de yine insan aklının bir ürünü olan ansiklopediye başvururlar; fakat başarılı olamayınca yine insanın kendisinden yardım istemek zorunda kalırlar. Dolayısıyla insan, ekosistem zincirindeki halkalardan yalnızca biri olarak belirir ve bu zincir halkasındaki herhangi bir şeye zarar verdiği zaman bu zararı düzeltmek zorunda kalacak olan yine kendisidir. Böylece bir kez daha derin ekolojik bakış açısı benimsenerek tüm ekosistemin temelde birbirine bağlı ve bağımlı birer olgular ağı oluşuna dikkat çekilir. İnsan, bu yaşam ağının yalnızca bir parçasıdır. Öte yandan, insan martının uçabilmesi için gerekli yüksekliği sağlamak üzere kuleye çıkmayı akıl

etse de martının uçmayı yine doğal bir şekilde gerçekleştirdiği göz önüne alındığında, doğanın her zaman bir yol bulduğu fikri de bu örnek üzerinden okuyucuya sezdirilir.

Anlatının sonunda martının uçmasına yardımcı olması için ilk defa bir insanla iletişime geçilmeye karar verilmesinin üzerine kediler kendi aralarında bir insan seçerler. Seçilen kişi Minnoş adında bir kediyle aynı evi paylaşan bir yazardır. Kedi Zorba durumu anlatmak üzere yazarla karşı karşıya gelir:

“Çok kötü şarkı söylediğimi biliyorum. Kimse kusursuz değildir, diye yanıtladı Zorba insanların dilinde.

İnsan ağzını açtı, kendine gelmek için kafasına bir tane indirdi ve bir duvara yaslandı.

Ama sen...sen...konuşuyorsun, diye haykırdı insan.

Sen de konuşuyorsun ve ben buna şaşırıyorum. Rica ediyorum sakin ol, diye miyavladı Zorba.

Konuşan bir...bir...kedi... dedi insan kanepenin üzerine yığılarak.

Ben konuşmuyorum, miyavlıyorum, ama senin dilinde. Ben birçok dilde miyavlamayı bilirim, dedi Zorba” (Sepúlveda 2022: 100).

Kedi Zorba ve yazar arasında gerçekleşen bu diyalogla insanın gerçekliği ve doğayı dil üzerinden tanımlaması dolaylı olarak eleştirilmiş olur. Ekoeleştirel kuram, dili tek gerçeklik olarak algılayan postmodernizme karşı çıkar. “Dilin betimlemeler yoluyla oluşturduğu doğa kavramının gerçeğiyle uzaktan yakından ilgisi olmadığını savunarak dilin doğayı yaratma yeteneğinin olamayacağını çünkü bu tür bir betimlemenin sadece yaratıcısının hayal ve düşüncelerinin ürünü olacağını ileri sürer” (Bulut 2005: 84). Öte yandan kedi ve insanın aynı düzlemde ortak bir amaçla buluşması ekoeleştirel bir bakışla değerlendirildiğinde doğa ve insan arasındaki farklılığın ortadan kaldırılmasının örneklendiği söylenebilir. Böylece ekoeleştirel bağlamda doğayı merkeze alarak yeni bir zıtlık yaratmak yerine eşitlik ilkesine dayanan bir sistemler ağına işaret edilir.

Sonuç

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi adlı çocuk kitabı, Latin Amerika edebiyatında çocuklara çevre bilinci kazandırma noktasında başarılı bir örnek olarak sivrilir. Çok sayıda dile çevrilen ve çocuk klasikleri arasına giren kitap, hayvanlar üzerinden insanlara önemli mesajlar aktarır. İnsanın sebep olduğu çevre kirliliğinden dolayı bir martının ölümüyle başlayan hikâyede, ekoeleştirel bir yaklaşım benimsemiştir. Ekolojik krizin sebeplerini sorgulamaya yönlendirmesiyle, ekosistemdeki bütün varlıkların içsel değere sahip olduğunu vurgulamasıyla, bütünsel evren görüşünü ön plana çıkarmasıyla ve evrende her şeyin birbirine bağlı olduğunu örneklendirmesiyle derin ekolojik bakışla yazıldığı görülen kitap, okuyucuyu eko-merkezli bir dünya görüşüne davet eder.

Martıya Uçmayı Öğreten Kedi Başlıklı Çocuk Kitabına Ekoeleştirel Bir Bakış

Kitapta denizlerin ve okyanusların kirletilmesi, ekosistemin doğal dengesinin bozulması, yunus, papağan ve aslan gibi hayvanların hayvanat bahçelerinde ve su parklarında eğlence araçları haline getirilmeleri ve insan dışındaki canlı-cansız bütün varlıkların insan tarafından ötekileştirilmesi anlatının merkezinde yer alan konular olarak belirir. Anlatı boyunca insanın yarattığı çevre sorunlarına karşı hayvanların doğayla ve kendi aralarında birlik içinde hareket ettikleri görülür. Buna göre, mekanik dünya görüşü, insanın, aklına güvenerek kendini evrenin merkezinde konumlandırması ve doğanın tek hâkimiymiş gibi davranması eleştirilir. İnsanın aklı ile her şeyi çözebileceğine ve her şeye yetebileceğine inanmasının büyük bir yanılgı olduğunun altı çizilir. Mitolojik bir figür olan İkarus'a yapılan göndermeyle insanın doğayı yenmeye çalışmasının nafile bir uğraş olduğu sezdirilir.

Anlatıda bir martıya annelik yapacak kadar koca yürekli bir kedi ve bu kedinin kendisi gibi iyiliksever arkadaşları sayesinde ekosistemin bir bütünlük içerisinde hareket ettiği ve ekosistemin çeşitli varlıklarla birlikteyken bir anlam kazandığı vurgulanır. İnsanın ekosistemin sahibi değil sadece bir ögesi olduğu ön plana çıkarılır. İnsanın doğa üzerindeki yıkıcılığının ekosistemde nelere yol açabileceğini hayvanların gözünden görmeyi sağlayan *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi*, çocuk edebiyatı da dâhil edebiyatta ötekileştirilmiş doğaya farklı bir gözle bakılmasına kapı aralar. İnsan dışındaki varlıkların metinlerdeki öznel konumunu yeniden kurmaya çalışan kitap, insanın doğaya verdiği zararın kendisi de dâhil varlığından bile haberdar olmadığı birçok canlıyı olumsuz etkilediğini anlatır. Çevre kirliliğine ve insanın bencilce tutumuna karşılık dayanışma içinde birbirine yardım eden hayvan karakterler kendilerinden farklı olan canlı cansız bütün varlıklara saygı duyar, sevgi besler ve yardım ederler. Bu yolla çocukların dikkatini çekebilecek olan kitap, verdiği mesajlarla ekolojik bilincin oluşmasına ve yayılmasına katkıda bulunur.

Kaynakça

- Bulut, Dilek. 2005. "Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri". *Littera* 17: 79-86.
- Bulut Sarıkaya, Dilek. 2012. Gılgamış Destanı'na ekoeleştirel bir bakış. Ed. Serpil Oppermann. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* (s. 93-127). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bulut, Funda, Şimşek, Şahin. 2022. Çocuk Edebiyatı ve Çevresel Bilinç. Ed. Funda Bulut ve Şahin Şimşek. *Çocuk Edebiyatı* (s. 113-138). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Capra, Fritjof. 1992. *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. Çev. Mustafa Armağan. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Capra, Fritjof. 1995. Deep ecology: a new paradigm. Ed. George Sessions. *Deep ecology for the twenty-first century* (s. 19-25). Boston: Shambhala.
- Casals Hill, Andrea. 2018. "Hacia una ética ecológica en la literatura infantil a juvenil ilustrada del nuevo milenio". *Anales de Literatura Chilena* 30: 257-271.
- Dindar, Gülşah. 2012. Derin ekoloji hareketi ve ekoeleştiri: bir garip şair Orhan Veli. Ed. Serpil Oppermann. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* (s. 59-92). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Erhat, Azra. 2007. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Garrard, Greg. 2016. *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. Çev. Ertuğrul Genç. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Glotfelty, Cheryll. 1996. Introduction: literart studies in an age of environmental crisis. Ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm. *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology* (s. xv-xxxvii). Athens: The University of Georgia Press.
- Naess, Arne. 2005. "Culture and Environment". *The Trumpeter* 21(1): 53-58.
- Oppermann, Serpil. 2012. Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü. Ed. Serpil Oppermann. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* (s. 9-57). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Oppermann, Serpil. 2017. "Ego-merkezci Değil Eko-merkezci Bakış Açılarının Yaygınlaştırılması İçin Çaba Sarf Etmeliyiz". *Şarki: Üç Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi* 1(2): 24-33.
- Özdağ, Ufuk. 2017. *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa Kültür Edebiyat*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Sanders, Scott Russell. 1987. "Speaking a Word for Nature". *Michigan Quarterly Review*, 26(4): 648-662.
- Sepúlveda, Luis. 2022. *Martıya Uçmayı Öğreten Kedi*. Çev. Saadet Özen. İstanbul: Can Yayınları.
- Slovic, Scott. 1999. "Forum on Literatures of the Environment". *PMLA* 114(5): 1089-1104.

